

religion or belief understanding gave rise to the formation of human settlement around or near these objects of beautification considering the landscape and natural factors.

Later in the formation of human settlements nearby necessarily find a place other objects beautification — the area of common use, such as squares and streets where the community could meet and streets as they moved.

The area of beautification of human settlements throughout the historical destiny of mankind has always been an important aspect of public action. His influence on the processes carried out in the area of beautification of human settlements state implemented the system through legislation.

The rulers of the various states, which included various parts of modern Ukraine, to strengthen its influence in the territories controlled by the imposed nature of city planning, including objects of beautification of human settlement.

On the development of education majors on governance and regulation of beautification of human settlement shows information about the history of the Department of Administrative Law at the National University of Taras Shevchenko.

The present scope of public policy of the area of beautification of human settlement associated with the reform of local government, which occurs to this day.

As a result, the studies were suggested that the place of burial as object of beautification influenced the formation of human settlements. This in further contributed to state-building and the use of legal instruments in the area of beautification of human settlements.

Key words: government regulation, area of beautification of human settlements, beautification of human settlements, housing & municipal economy, public policy, public management, legal regulation.

УДК 349.6.001.32

*Ілля Іванович Каракаш,
завідувач кафедри аграрного,
земельного та екологічного права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
кандидат юридичних наук, професор*

СПІВВІДНОШЕННЯ БУДЕННОГО І СОЦІАЛЬНОГО РОЗУМІННЯ ВЛАСНОСТІ

Категорія власності увійшла в повсякденне вживання задовго до появи наукових теорій і концепцій про неї. Термін «власність» у гуманітарних дослідженнях вживається у багатьох значеннях й аспектах, уявлення про яку формувалося протягом тисячоліть, але розуміння і тлумачення власності все ще залишаються спірними і сприймаються неоднаково. В українській [1–8], російській [9–22] та зарубіжній [23–24] науковій літературі проблеми власності є достатньо дослідженими, проте вони досі є дискусійними. Висування відносин власності на пріоритетне місце соціальної думки в сучасному українському суспільстві пояснюється здійсненням їх докорінного перетворення і радикального реформування, з якими пов'язуються першорядні матеріальні інтереси людини і суспільства.

У повсякденній свідомості, що формується під впливом процесів звичайної життєдіяльності людини, розуміння власності пов'язується із зовнішніми предметами неживого світу [25, с. 103] і сприймається як ставлення людей до належних їм речей [26, с. 338]. Усвідомлення власності у людино-речовому розумінні видається як приналежність речей, предметів або об'єктів зовнішнього світу певним особам. Така приналежність надає конкретним особам можливості відповідного впливу на ці об'єкти з метою реалізації певних інтересів і задово-

лення насущних потреб. Тому особистісно-речові зв'язки формуються передусім на індивідуальному чи сімейному рівнях, а у подальшому переростають до більш високої узагальненої свідомості.

На звичайному рівні формується уявлення про існування якогось фактичного зв'язку між суб'єктами-власниками та об'єктами-речами, що виникає в процесі задоволення людиною своїх матеріальних і духовних потреб. Ще в період європейського середньовіччя, не кажучи вже про більш ранні часи, зустрічалося чимало прикладів, коли відторгнення від «своєї землі» призводило до втрати статусу особистості [27, с. 60; 28]. Видимі ознаки особистісно-речових зв'язків у сучасних умовах можна охарактеризувати як односторонні суб'єктно-об'єктні зв'язки, що складаються, наприклад, у відносинах громадян, юридичних осіб, виробничих колективів, регіональних спільнот чи суспільства в цілому до земельних, гірничих, водних, лісових та інших природних ресурсів, засобів виробництва, предметів споживання, об'єктів обміну тощо.

Більш прискіпливий розгляд відносин власників до належних їм об'єктів на буденному рівні дозволяє говорити про наявність певної психологічної прихильності фізичних осіб до матеріальних речей і предметів зовнішнього світу [29, с. 190–192; 30]. Ще Аристотель зазначав, що «важко висловити словами, скільки насолоди в свідомості того, що щось належить тобі» [31, с. 410]. Тому ці відносини можуть розглядатися як відносини людини до матеріальних благ як до «своїх», тобто які більше нікому не належать. Їх засади формувалися протягом тривалого часу і впливали із необхідності задоволення природно-життєвих потреб людини й особистості за допомогою речей.

Сформоване століттями сприйняття власності, що увійшло в психологію особистості, знаходить свій прояв в усвідомленні нею себе господарем речей як суверенним володарем. Панування людини над речами являє собою фактичне володіння над ними доти, доки вони в її володінні [32, с. 119–120]. При цьому слід звернути увагу на те, що початкове усвідомлення себе відособленою особистістю як такою, відбувається через сприйняття приналежності певних предметів конкретному індивідууму, який виокремлює себе від собі подібних, за допомогою володіння речами й об'єктами зовнішнього світу. Як зазначав Г. Гегель, «особа відрізняє себе від собі подібних, відноситься до *іншої особи*, і обидві мають одне для одної наявним буттям тільки як власники» (курсив наш. — *І. К.*) [25, с. 99]. При цьому особистісно-речове трактування власності зовсім не зводиться до абсолютизації ставлення особистості до речі або «фетишизації речі» [33, с. 273–274], а лише відображає одну з її сторін у повсякденному сприйнятті. Однак речовий аспект власності ігнорувався її марксистським трактуванням, якою надто підвищувалася сутність власності як соціальної категорії. Між тим особистісно-речовий аспект власності на повсякденному рівні був очевидним ще у стародавні часи. Це підтверджується у різних народів, наприклад, звичаями поховання померлих разом з їх речами.

Усвідомлення особистістю себе власником речі породжує впевненість у безпосередній причетності до предметів, міцно прив'язуючи до них заради збереження та використання об'єктів зовнішнього середовища. Відомо, що у повсякденному житті та чи інша особа до «свого» ставиться інакше, ніж до «чужого» [34, с. 302]. За влучним зауваженням П. Століпіна «не можна любити чуже нарівні зі своїм, не можна поводитися і покращувати землю, що перебуває у загальному користуванні, нарівні зі своєю землею» [35, с. 112]. Тому відчуження особистості від матеріальних речей або предметів природи породжує байдуже ставлення до їхньої «долі», бо вони сприймаються не як «свої», а як «чужі» [36, с. 78; 37–38]. Такі відносини є підставою для виникнення «безхазяйних» об'єктів, формування безгосподарного поводження з багатствами навколишнього світу, утвердження безгосподарності у привласненні природних ресурсів, породження недбайливого користування матеріальними благами зовнішнього середовища тощо.

Проте категорія власності як ставлення людини до речей або предметів зовнішнього світу, до матеріальних благ або природних багатств не може розглядатися тільки на відокремлено-індивідуальному рівні особистісно-речових зв'язків. Усвідомлення себе власником, що притаманно психології особистості, можливо тільки щодо інших, бо сприйняття «свого» можливе за наявності «чужого» в процесі взаємодії з іншими собі подібними індивідуумами. В умовах споживання предметів природи у відокремленому середовищі існування людини або у її соціально ізолюваному оточенні, не можуть формуватися повноцінні відносини власності. До того ж людина не є абсолютно вільною ані в природному, ані в соціальному середовищі, і як особистість поєднує в собі природні та соціальні обмеження. На підставі цього слід погодитися із Є. Сухановим про те, що «власність одних людей чи їх колективів на майно нерозривно пов'язана з *відчуженням* цього майна від інших людей» (курсив наш. — І. К.) [39, с. 7].

Наведене свідчить про те, що відносини власності не вичерпуються буденними суб'єктно-речовими зв'язками, тобто відносинами певних осіб до об'єктів або предметів навколишнього світу. Найкраще це простежується на відносинах природоресурсної власності, для якої притаманне усвідомлення не стільки як до «свого» і «чужого», скільки як до «нашого» і «не нашого», що відносяться до категорії узагальненої суспільної психології. У процесі відторгнення природних багатств при виробництві матеріальних благ, їх побутового та виробничого використання або особистого споживання, їх власники вступають у взаємовідносини з іншими особами, що дозволяє говорити про багатосторонні міжсуб'єктні відносини з приводу предметів природи, конкретних речей та матеріальних благ.

Зазначені відносини можна охарактеризувати як відносини між людьми з приводу належності природних багатств та придбання матеріальних благ. Вони охоплюють досить велику сферу діяльності людини і суспільства, набуваючи властивостей суспільних відносин, які існують у будь-якому суспільстві. Тому розгляд власності поза взаємозв'язками та взаємовідносинами між людьми означало б підміну соціальної сутності функціонування людини і зведення його існування у природному середовищі ізолювано лише в «тілесній» формі, де кожен вступає в «стосунки» з природними об'єктами, що не відповідає реальній дійсності.

Щодо природоресурсової власності проблема співвідношення «мого» і «нашого» є найбільш актуальною з погляду забезпечення оптимального поєднання індивідуалізованих суб'єктно-об'єктних зв'язків із природною субстанцією і соціальними міжсуб'єктними відносинами до засобів споживання природних ресурсів, природних умов існування та просторового місця проживання кожного індивіда та усієї національної спільноти. Вирішенням цієї проблеми в тих чи інших формах найрізноманітнішими засобами займалися видатні вчені, значні зусилля людства було витрачено на це протягом всієї історії його існування. Тому проблеми власності в цілому та природоресурсної власності зокрема є складовою вчення про суспільство і закономірності його нормального функціонування. Їх можна зрозуміти не стільки у формі усвідомлення повсякденних суб'єктно-об'єктних зв'язків, скільки на підставі аналізу певної сукупності міжсуб'єктних відносин, бо вони є основоположними для формування, становлення, розвитку та охорони усієї системи суспільних відносин у будь-якому суспільстві.

Соціальна природа відносин власності полягає в тому, що сама їх поява пов'язана з виникненням людської спільноти. У реальній дійсності відносини власності виступають як відносини між людьми з приводу привласнення матеріальних благ, стану їх присвоєної належності та наступного відчуження у формі обміну та обігу, розподілу і споживання з метою задоволення відповідних матеріальних і духовних потреб. Саме на відносинах присвоєння-відчуження базуються відносини власності, що охоплюють не стільки індивідуальні суб'єктно-об'єктні зв'язки, скільки міжсуб'єктні соціальні відносини.

Соціальний характер відносин власності становить їх сутність, бо поза відносинами між людьми і функціонуванням суспільства немає і реальних відносин власності. Адже в результаті речових зв'язків із собі подібними індивідуум асоціюється з соціумом, «зростається» з

соціальними спільнотами — сім'єю, родом, плем'ям, общиною, громадою, групою, колективом тощо. У цьому сенсі можна говорити про невід'ємну властивість власності, яка притаманна особистості, її об'єднанням та суспільству в цілому. Найглибша основа і прихована таємниця кожного виду індивідуального і суспільного ладу виробництва полягає у відносинах власності [40, с. 26]. На підставі цього, буденні та соціальні аспекти відносин власності в цілому та природноресурсової власності зокрема є найбільш обговорюваними на найвищих науково-практичних рівнях [41, с. 215; 42].

Володіння власністю завжди було пов'язано з матеріальним достатком людини і суспільства [43, с. 131–133]. Власницькі відносини, що виникають між людьми при задоволенні ними своїх потреб, найбільш повно реалізуються у різноманітних сферах соціальних зв'язків. Проте відносини власності посідають центральне місце у будь-якому суспільстві та визначають основи соціального та державного устрою. Вони становлять економічну основу життєдіяльності всього суспільства і матеріальні засади існування кожної людини. Тому відносини власності як наукової категорії розглядалися переважно в економічному та юридичному аспектах [44, с. 47–51], що слід визнати виправданим, бо матеріальні і правові відносини власності є найбільш соціально значущими.

Разом з тим відносини власності охоплюють досить широку сферу діяльності людини і суспільства [45, с. 413; 46–48], набуваючи свій політичний, організаційний, філософський, культурологічний, моральний та інші аспекти [49–50]. Дослідження зазначених нетрадиційних аспектів цієї надмірно поширеної категорії, якою є власність, можуть виявитися перспективними [51] у сучасних умовах реформування відносин власності в нашій країні.

Проте природні багатства відрізняються від соціальних об'єктів своїм походженням, функціонуванням, значущістю, призначенням та іншими ознаками. Землі, надра, води, ліси, тваринний і рослинний світ, природно-заповідний фонд, атмосферне повітря та інші природні об'єкти та їх ресурси у «чистому» вигляді не є результатом людської праці чи суспільних зусиль. Безумовно, в процесі обробки земельних площ або користування водними ресурсами вони облаштовуються й облагороджуються завдяки трудовій діяльності людини і суспільства. Навіть штучно створені водойми і лісонасадження, поліпшена породність дикого тваринного світу чи акліматизовані види природної рослинності є результатом «спільної роботи» природи і людини.

Більше того, в сучасному природному середовищі природні об'єкти у їх «чистому» вигляді не рідко є винятком. Такий стан побутового і виробничого використання об'єктів природного походження і фактичний стан природного середовища стало основою для обґрунтування у 70–80-х роках минулого століття концепції «коеволюційного розвитку економіки та екології» [52–56]. Коеволюційний підхід як вчення про «спряженість» використовувався для позначення процесу спільного і взаємообумовленого розвитку природи і суспільства. Він тісно пов'язаний із попередніми соціально-філософськими поглядами щодо функціонування людини і суспільства у природному середовищі та споживанням її ресурсів на засадах власності та природокористування.

Список використаних джерел

1. *Вівчаренко О. А.* Право власності на землю в Україні (актуальні проблеми) / О. А. Вівчаренко. — Івано-Франківськ : Надвірнянська друкарня, 1998. — 179 с.
2. *Власник і право власності* / за ред. Я. М. Шевченко. — К. : Наукова думка, 1994. — 163 с.
3. *Домашенко М. В.* Власність і право власності / М. В. Домашенко, В. Є. Рубаник. — Х. : Факт, 2002. — 550 с.
4. *Каракаш И. И.* Право собственности на землю и право землепользования в Украине : монография / И. И. Каракаш. — Киев : Истина, 2004. — 216 с.
5. *Кулинич П. Ф.* Правові проблеми охорони і використання земель сільськогосподарського призначення в Україні : монографія / П. Ф. Кулинич. — К. : Логос, 2011. — 688 с.
6. *Носік В. В.* Право власності на землю Українського народу : монографія / В. В. Носік. — К. : Юрінком Інтер, 2006. — 544 с.

7. Сидор В. Д. Земельне законодавство України: сучасний стан та перспективи розвитку : монографія / В. Д. Сидор. — К. : Юридична думка, 2011. — 312 с.
8. Рубаник В. Є. Інститут права власності в Україні: проблеми зародження, становлення і розвитку від найдавніших часів до 1917 року: історико-правове дослідження / В. Є. Рубаник. — Х. : Легас, 2002. — 352 с.
9. Аксененок Г. А. Право государственной собственности на землю в СССР / Г. А. Аксененок. — М. : Госюриздат, 1950. — 307 с.
10. Братусь С. Н. Право собственности в СССР / С. Н. Братусь. — М. : Юрид. лит., 1989. — 315 с.
11. Венедиктов А. В. Государственная социалистическая собственность / А. В. Венедиктов. — М. ; Л. : Изд-во АН СССР, 1948. — 842 с.
12. Генкин Д. М. Право собственности в СССР / Д. М. Генкин. — М. : Госюриздат, 1961. — 223 с.
13. Гребенников В. В. Институт собственности в условиях рыночной экономики и социального государства / В. В. Гребенников. — М. : Манускрипт, 1996. — 118 с.
14. Ерошенко А. А. Личная собственность в гражданском праве / А. А. Ерошенко. — М. : Юрид. лит., 1973. — 208 с.
15. Колганов М. В. Собственность. Докапиталистические формации / М. В. Колганов — М. : Соцэкгиз, 1962. — 496 с.
16. Корнеев С. М. Право государственной социалистической собственности в СССР / С. М. Корнеев. — М. : Изд-во Московского ун-та, 1964. — 268 с.
17. Маттеи У. Основные положения права собственности / У. Маттеи, Е. Суханов. — М. : Юристь, 1999. — 384 с.
18. Мозолин В. П. Право собственности в Российской Федерации в условиях перехода к рыночной экономике / В. П. Мозолин. — М. : ИГПАН РАН, 1992. — 175 с.
19. Скловский К. И. Собственность в гражданском праве / К. И. Скловский. — изд. 2-е. — М. : Дело, 2000. — 512 с.
20. Тархов В. А. Собственность и право собственности / В. А. Тархов, В. А. Рыбаков. — 2-е изд. — М. : Юрист, 2002. — 248 с.
21. Турубинер А. М. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе / А. М. Турубинер. — М. : Изд-во МГУ, 1958. — 331 с.
22. Халфина Р. О. Право личной собственности / Р. О. Халфина. — М. : Наука, 1964. — 136 с.
23. Лазар Я. Собственность в буржуазной правовой теории / Я. Лазар. — М. : Юрид. лит., 1985. — 229 с.
24. Honore A. Ownership / A. Honore // Oxford Essays in Jurisprudence / ed. by A. W. Guest. — London : Oxford University Presse, 1961. — 292 p.
25. Гегель Г. Философия права / Г. Гегель. — М. : Мысль, 1990. — 524 с.
26. Гражданское право : учебник / под ред. А. С. Сергеева и Ю. К. Толстого. — изд. 4-е, перераб. и доп. — М. : Статут, 2005. — Т. 1. — 765 с.
27. Артемьева О. Ю. Личность и социальные нормы в раннепервобытной общине / О. Ю. Артемьева. — М. : Наука, 1987. — 199 с.
28. Гуревич А. Я. Категории средневековой культуры / А. Я. Гуревич. — М. : Искусство, 1984. — 350 с.
29. Петражицкий Л. И. Введение в изучение права и нравственности: эмоциональная психология / Л. И. Петражицкий. — изд. 3-е. — СПб. : Тип. Ю. Н. Эрлиха, 1908. — 271 с.
30. Теория права и государства в связи с теорией нравственности / Л. И. Петражицкий. — изд. 2-е испр. и доп. — СПб. : Екатеринбург. печат. дело, 1909. — 768 с.
31. Аристотель. Сочинения : в 4 т. — М. : Изд-во Мысль, 1983. — Т. 4. — 830 с.
32. Савельев В. А. Власть и собственность: юридические аспекты собственности в праве классического периода / В. А. Савельев // Древнее право. — 1996. — № 1. — С. 119–120.
33. Райхер В. К. Абсолютные и относительные права / В. К. Райхер // Известия экономического факультета ЛПИ. — 1928. — Вып. 1. — С. 2–11.
34. Маттеи У. Основные положения собственности : монография / У. Маттеи, Е. Суханов. — М. : Юристь, 1999. — 384 с.
35. Столыпин П. А. Нам нужна Великая Россия. Полное собрание речей в Государственной думе и Государственном совете 1906–1911 гг. / П. А. Столыпин. — М. : Молодая гвардия, 1991. — 416 с.
36. Колесов В. В. Мир человека в слове Древней Руси / В. В. Колесов. — Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1986. — 312 с.
37. Монтень М. Избранные произведения : в 3 т. / М. Монтень — М. : Голос, 1992. — Т. 1. — 384 с.

38. *Шершеневич Г. Ф.* Учебник русского гражданского права / Г. Ф. Шершеневич. — М. : Спартак, 1995. — 556 с.
39. *Суханов Е. А.* Лекции о праве собственности / Е. А. Суханов. — М. : Юрид. лит., 1991. — 240 с.
40. *Мокичев С. В.* Общественная собственность на средства производства: преимущества и закономерности развития / С. В. Мокичев. — Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. — 164 с.
41. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: «Реформування правової системи України: проблеми і перспективи розвитку в контексті Європейських інтеграційних процесів»: збірник наукових праць.* — К. : Національна академія управління, 2004. — Ч. 2. — 386 с.
42. *Актуальні проблеми реформування земельних, екологічних, аграрних та господарських правовідносин в Україні: збірник наукових праць за результатами міжнародної науково-практичної конференції.* — Хмельницьке : Вид-во Хмельницького ун-ту управління та права, 2010. — 424 с.
43. *Пигу А.* Экономическая теория благосостояния / А. Пигу. — М. : Прогресс, 1985. — 483 с.
44. *Музыка Л.* Власність в економічному та правовому вимірі / Л. Музыка // Право України. — 2001. — № 12. — С. 47–51.
45. *Підпригора О. О.* Законодавство України про інтелектуальну власність : монографія / О. О. Підпригора. — Х. : Консум, 1997. — 192 с.
46. *Підпригора О. А.* Право інтелектуальної власності України / О. А. Підпригора, О. О. Підпригора. — К. : Юрінком Інтер, 1998. — 336 с.
47. *Підпригора О. А.* Право інтелектуальної власності / О. А. Підпригора, О. Д. Святоцький. — К. : Ін Юре, 2002. — 618 с.
48. *Харитонова Е. И.* Гражданские правоотношения интеллектуальной собственности, возникающие в результате творчества (концептуальные основы) / Е. И. Харитонова. — изд. 2-е, перераб. и доп. — Одесса : Юрид. лит., 2012. — 413 с.
49. *Селіванов В. М.* Трансформація відносин власності — основа розвитку підприємництва в Україні. Доповідь на науково-практичній конференції / В. М. Селіванов // Право України. — 1997. — № 2.
50. *Пересунько С. І.* Право державної власності в Україні (історія, сучасність, перспективи) / С. І. Пересунько. — Кіровоград : Єлисавет, 1998. — 297 с.
51. *Право власності в Україні : навч. посіб. / за ред. О. В. Дзери та Н. С. Кузнецової.* — К. : Юрінком Інтер, 2000. — 816 с.
52. *Лемешев М. Я.* Экономика и экология: их взаимосвязи и зависимости. Антиподы и слагаемые / М. Я. Лемешев // Экономические проблемы окружающей среды. — М.: Прогресс, 1979. — С. 5–20.
53. *Гирусов Э. В.* От экологического знания к экологическому сознанию / Э. В. Гирусов // Взаимодействие общества и природы: философско-методологические аспекты экологической проблемы. — М. : Наука, 1986. — С. 144–158.
54. *Карпинская Р. С.* Философия природы: коэволюционная стратегия / Р. С. Карпинская, И. К. Лисеев, А. П. Огурцов. — М. : Интерпракс, 1995. — 352 с.
55. *Шилов И. А.* Экология / И. А. Шилов. — М. : Высшая школа, 1997. — 512 с.
56. *Майбуrow И. И.* Устойчивое развитие как коэволюционный процесс / И. И. Майбуrow // Общество и экономика. — 2004. — № 4. — С. 124–143.

Каракаш І. І. Співвідношення буденного і соціального розуміння власності

У статті розглядаються питання буденного сприйняття власності та її соціальне розуміння. У повсякденній свідомості, що формується під впливом процесів звичайної життєдіяльності людини, розуміння власності пов'язується із зовнішніми предметами неживого світу і сприймається як ставлення людей до належних їм речей. Соціальна ж природа власності полягає у відносинах між людьми з приводу привласнення матеріальних благ, стану їх присвоєної належності та наступного відчуження у формі обміну та обігу, розподілу і споживання з метою задоволення відповідних матеріальних і духовних потреб.

Ключові слова: власність, привласнення, «своє» і «чуже», земельна власність, природоресурсна власність.

Каракаш И. И. Соотношение обыденного и социального понимания собственности

В статье рассматриваются вопросы обыденного восприятия собственности и ее социальное понимание. В обыденном сознании, формирующемся под влиянием процессов повседневной жизнедеятельности человека, осознание собственности связывается с предметами внешнего мира и воспринимается как отношение людей к принадлежащим им овеществленным предметам. Социальная же

природа собственности проявляется в отношениях между людьми по поводу присвоения материальных благ, состояния их присвоенной принадлежности и последующего отчуждения в форме обмена и обращения, распределения и потребления с целью удовлетворения соответствующих материальных и духовных потребностей.

Ключевые слова: собственность, присвоение, «свое» и «чужое», земельная собственность, природо-ресурсовая собственность.

Karakash I. Ratio of ordinary understanding and social property

The article examines the ordinary perception of the property and its social awareness. In ordinary consciousness, shaped by the processes of everyday human life, awareness of the property associated with the objects of the external world and is perceived as belonging to the people's attitude to their reified subjects. Social is the nature of the property is shown in the relationship between people on the appropriation of wealth, status of their assigned facilities and the subsequent alienation in the form of an exchange and circulation, distribution and consumption in order to meet the relevant material and spiritual needs.

Key words: ownership, appropriation, «their» and «foreign» land ownership.

УДК 342

*Олена Петрівна Карманюк,
здобувач кафедри теорії та історії держави і права
Інституту політології та права
Національного педагогічного університету
імені М. П. Драгоманова*

КОНСТИТУЦІЙНІ ОBOB'ЯЗКИ ДЕРЖАВИ: ДЕЯКІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ

Аналіз численних порушень прав людини і громадянина, які сьогодні мають місце в Україні, дозволив встановити, що однією з найсерйозніших причин є невиконання юридичних обов'язків, за що у багатьох випадках не настає відповідальність. Крім практичного вияву недоліків, які існують у правовій системі України, з'ясовано, що деякі питання недостатньо розглядаються на теоретичному рівні. Це, зокрема, стосується обов'язків держави перед її громадянами. Лише в деяких підручниках з теорії держави і права, де є розділи про юридичні обов'язки, згадується про обов'язки держави. Така ж ситуація спостерігається і в підручниках з конституційного права, коментарях до Конституції України. Надзвичайно мало уваги приділяється обов'язкам держави в науковій літературі. Водночас проблеми, які виникли у багатьох сферах суспільного життя, стали передусім результатом невиконання державою своїх функцій. Відтак актуальним є дослідження конституційних обов'язків держави, з яких у правовій державі випливають усі інші обов'язки.

Публікацій українських науковців, де б аналізувалися теоретичні питання конституційних обов'язків держави, є надзвичайно мало. Більшість конституціоналістів вивчають обов'язки людини і громадянина. В окремих працях, присвячених гарантіям прав і свобод людини та громадянина, обов'язкам держави, в кращому випадку, присвячують декілька абзаців. Тому для дослідження конституційних обов'язків держави основою послуговували Конституція України, публікації українських науковців С. Шевчука та Г. Христової про позитивні обов'язки держави; російських дослідників Є. Бекбаєва, Б. Ебзеева, І. Ишимова, В. Патюліна та білоруського науковця А. Дулова щодо теоретичних аспектів конституційних обов'язків